

ROCA, Jordi i ALLUÉ, Marta, *Amores lejanos. Historias de parejas transnacionales*. Barcelona, Ediciones Bellaterra.

Joan Prat Carós

Universitat Rovira i Virgili. L'ITA, Associació d'Antropologia.

El dia 10 de maig de 2016 els dos autors, Jordi Roca i Marta Aullé, i jo mateix vam procedir a la presentació d'*Amores lejanos. Historias de parejas transnacionales*, a la llibreria La Capona, de Tarragona. Poc després, Yolanda Bodoque, directora d'*Arxiu d'Etnografia de Catalunya. Revista d'Antropologia Social* va demanar-me si volia fer la recensió del llibre. Evidentment vaig acceptar la invitació i com que havia escrit la meua intervenció ara aprofitaré algunes de les coses ja dites allí. En primer lloc faré una breu presentació dels dos autors —el Jordi i la Marta, o la Marta i el Jordi— i en segon lloc sintetitzaré alguns dels trets genèrics del llibre per, en tercer lloc, intentar situar l'obra dins d'un context teòric més ampli. Tanmateix no he fet massa esforços per dissimular el to col·loquial que vaig imprimir a la meua participació i que ara reproduiré per escrit.

A la segona meitat dels anys setanta vaig tenir tot un seguit d'alumnes brillants, entre els quals van sobresortir Marta Aullé i Jordi Roca, ambdós amb una densa biografia intel·lectual posterior.

Començaré amb la Marta Aullé a la que vaig conèixer com alumna de l'assignatura *Mite, màgia i religió* que jo impartia a la Universitat de Barcelona l'any 1976-1977. Recordo que la Marta va fer el treball de curs sobre el cementiri de les Corts (o Montjuïc), temàtica sobre la qual després va investigar, convertint-se en la pionera d'aquests estudis a l'antropologia espanyola. Així, a una tesi de grau titulada *Siempre vivas e inmortales. Rituales e instituciones en las comarcas de Tarragona*, presentada l'any 1980, van seguir una sèrie d'articles sobre cementiris, ritus de mort, malalts terminals, amb la qual cosa i, com ja apuntava, introduïa l'àmbit de l'Antropologia de la Mort al nostre país. Un accident de cotxe nefast i malaurat va donar a peu, paradoxalment, a un llibre d'èxit: *Perder la piel* (1996) amb nombroses reedicions (la darrera de 2015), escrit amb passió i profunditat, dirigit a tots els públics i que no deixa indiferent ningú. Uns anys després, el 2001, va presentar la seva tesi amb el títol de *Temporalmente válidos. Una etnografía sobre el entorno de la discapacidad*, publicada al cap de dos anys per Bellaterra com a *Discapacitados. La reivindicación de la igualdad*

en la diferencia (2003). L'any 2008 sortia a la llum *La piel curtida*, centrada en les vides de persones que han sobreviscut a episodis traumàtics, amb una molt exhaustiva revisió de la literatura sobre el tema. Posteriorment amb *El paciente inquieto. Los Servicios de atención médica y la ciudadanía* (2013) oferia una mirada crítica sobre els àmbits professionals i institucionals entorn de la salut, temàtica que més tangencialment ja havia aparegut a *La piel curtida*. Així doncs, els cinc textos esmentats —inclòs el present— han estat editats per Jose Luis Ponce, alma mater i director editorial de l'editorial Bellaterra, una de les de més pes pel que fa a les publicacions d'antropologia l'Estat espanyol.

A Jordi Roca i Girona, el vaig conèixer a finals de la dècada dels setanta i ben aviat es va destacar com un estudiant brillant al nostre departament de la URV. Des de les primeres investigacions i publicacions es va centrar en els estudis de gènere, i més específicament el gènere femení. Així, la tesi de llicenciatura va titular-la *Sobre la literatura edificant de postguerra: percepció de la joventut, el prometatge i el matrimoni* (1986), temàtica que va continuar treballant i aprofundint en la seva tesi de doctorat presentada l'any 1992 amb el títol *Percepció i imatges de la dona a la postguerra espanyola. La construcció del gènere femení a Alcover (1939-1959)*. Posteriorment, el Dr. Roca va escriure una versió en castellà amb nova rúbrica de *Jóvenes, novies, esposas y madres. La construcción del genero femenino en España bajo el primer franquismo*.(1994) que, presentades a l'important premi Marquès de Lozoya, el va guanyar essent publicat el llibre pel Ministerio de Educación y Cultura amb el títol: *De la pureza a la maternidad. La construcción del género femenino en la postguerra española* (1996). En aquesta època, segona meitat dels anys noranta, Jordi Roca va interessar-se per un nou objecte d'estudi —l'antropologia industrial— que englobava la temàtica del treball, l'obrerisme, la indústria, les cultures del treball, la classe treballadora, etc, essent el llibre *Antropología Industrial y de la empresa* (1998) la síntesi més fefaent d'aquests nous interessos. De totes maneres en els inicis del 2000 torna a interessar-se, ara amb Lúcia Martínez, per les histories de vida femenines, primer en la seva col·laboració en un llibre col·lectiu "*I això és la meva vida. Relats biogràfics i societat* (2004) i poc després en un altre text fonamentat en entrevistes autobiogràfiques, dut a terme amb la Lúcia i que van titular: *Recomençar la vida. Una memòria del procés migratori de les dones a Reus (1950-1970)* (2004). A mitjans de la dècada dels 2000 el Dr. Roca inicia la impartició d'una assignatura *Sexe, gènere i amor* i obté alguns convenis importants amb l'Instituto de

la Mujer i dels Ministerios de Ciencia e Innovaci3n dels quals se n'han derivat un seguit d'investigacions col·lectives que, al seu torn, han propiciat publicacions significatives com *Migrantes por amor. La b3squeda de pareja en el escenario transnacional* (2013), amb un equip format per Yolanda Bodoque, Marija Djurdjevic, L3dia Mart3nez i Montserrat Soronelles, o b3 les dues publicacions en angl3s editades conjuntament amb Begonya Euguix i titulades: *Love and its Transformations* (2015) i *Rethinking Romantic Love. Discussions, Imaginaries and Practices* (2015), publicat aquest darrer per la Cambridge Scholars Publishing. Fins aqu3 l'obra escrita de Jordi Roca.

Aparentment, les biografies intel·lectuals de Marta Allu3 i Jordi Roca s3n ben diferents, sobretot pel que fa als interessos d'un i l'altra, per3 en la meua opini3 hi ha un seguit d'aspectes comuns que els agermanen: ambd3s estan dotats d'una excel·lent capacitat d'escolta (i saben percebre tant all3 que es diu com all3 que es calla); el seu inter3s manifest pels relats i les hist3ries de vida (no recitar3 ara, i per no fer-me m3s pesat del compte, el nombre d'investigacions dels dos en les que aquesta t3cnica o m3tode hi t3 un paper rellevant). A m3s a m3s, comparteixen la concepci3 minorit3ria segons la qual un llibre d'antropologia no ha de ser necess3riament un "muermo" o quelcom infumable i que, ben contr3riament, hom pot explicar hist3ries amb profunditats, a trav3s d'un text literari acurat i que faci de bon llegir, com 3s el cas present.

D'altra banda, l'equip i alian3a entre la Dra. Allu3 i el Dr. Roca ha generat un fet que gaireb3 m'atreviria a qualificar de miracul3s. M'explico. Com tots els que els han llegit, sabem que la Marta 3 una escriptura concisa, elegant i di3fana de frases curtes i missatges precisos. No 3s aquest, en canvi, l'estil del Jordi, caracter3stic per un barroquisme farcit de subordinades, adjectius, enreversaments ling33stics diversos i ox3morons pels qual es va fer mereixedor, fa temps, del sobrenom del "Gongor3 (o Gongor3n) d'Alcover". Doncs b3, quan vaig llegir la Introducci3 d'*Amores Lejanos* i abans de saber que l'hauria de presentar, vaig pensar: "aix3 ho ha escrit la Marta", donada la claredat i precisi3 d'aquestes fulles. Per3, m'equivocava de ple ja que segons em van aclarir despr3s ho havia redactat el doctor Roca. La sorpresa va ser majúscula i vaig pensar en la intervenci3 miraculosa de la Mare de D3u del Remei, patrona d'Alcover, i a la qual el Jordi va dedicar el seu primer llibre: *L'ermita del Remei d'Alcover. Una aproximaci3 antropol3gica* (1988). El meu raonament va ser que en una mena de reciprocitat agra3da, la Verge l'havia inspirat o propiciat un nou estil d'escriptura

ra més propera a Azorín i als haikus japonesos i que l'ajudava a superar el gust abarrocat i rococó al qual ens tenia tan habituats...

A La Introducció d'*Amores Lejanos* els autors expliquen detalladament com s'ha confeccionat el llibre. El material de base són les entrevistes centrades fonamentalment en històries d'amor realitzades per Lúdia Martínez, Yolanda Bodoque, Clàudia Anleu, Cristina García i Jordi Roca en el decurs dels diferents projectes coordinats per aquest darrer. La transcripció de les mateixes va ser realitzada en la major part de casos per Marta Allué. En qualsevol cas, la Marta va escoltar la totalitat de les més de cent gravacions autobiogràfiques i, conjuntament amb el responsable de la investigació, van establir una relació de divuit entrevistes (més ben dit quinze ja que tres són repetides amb les mateixes protagonistes anys després) que són les que figuren al llibre.

En tots els casos i com ja s'ha comentat, es tracta de textos autobiogràfics centrats en el tema amorós amb la particularitat, que dona peu al títol, que les parelles heterosexuales són sempre protagonistes d'amors, passions o matrimonis llunyans, anomenats, també, binacionals, mixtes, fronterers, transnacionals o internacionals.

És evident que d'aquesta mena d'unions —es a dir parelles de diferents països— n'hi ha hagut sempre, però també està clar que en els darrers anys el fenomen s'ha incrementat d'una manera exponencial amb la qual cosa el mercat matrimonial s'ha eixamplat fins esdevenir cada cop més globalitzat i plurinacional. La manera de bellugar-s'hi l'expressen els autors del llibre quan escriuen, i jo tradueixo: "Les nostres i els nostres protagonistes es van buscar, es van trobar i/o es van conèixer en alguns casos a través d'internet, en altres a causa d'un viatge o com a conseqüència d'una migració prèvia d'un d'ells al país de l'altre" (p.12).

La mostra concreta està constituïda per dotze dones i quatre homes, en edats compreses entre els vint-i-dos i els seixanta anys i pertanyen a vuit nacionalitats diferents: cinc dones russes, una mexicana, una peruana, una cubana, una argentina i una francesa d'origen argentí. També un home marroquí. Com era d'esperar les entrevistes foren diferents: en certs casos la/el protagonista explica el seu enamorament (o enamoraments) en una mena de monòleg i en altres, el material gravat es tràsita d'una conversa entre l'entrevistadora i els entrevistats i, evidentment també la barreja d'estils és freqüent.

Amb aquesta diversitat de protagonistes de nacionalitats, gèneres, edats i cultures diferents no resulta estrany que les formes a través de les quals s'han conegut i vinculat siguin també molt variades la qual cosa forneix un mosaic de base molt ric i complex. En efecte, a mesura que el lector va llegint les històries s'adona de les múltiples estructures, sentiments, situacions i emocions que es posen en joc i que en uns casos segueixen els patrons tradicionals de cerca de la mitja taronja però en uns altres resulten ser narracions molt peculiars i trencadores. Així, hi ha qui cerca la dona o l'home de la seva vida mentre que per a d'altres, l'amor és un passatemps agradable que permet conèixer un bon nombre d'amants potencials amb els quals gaudir del moment de forma immediata i sense compromisos. Les intencions que animen les i els protagonistes a emprendre viatges o a realitzar un turisme específic son també variades: hi ha aquelles(ells) que creuen en el matrimoni i les que no; aquelles(ells) que provenen d'amors previs o d'històries matrimonials fallides i/o pel contrari s'estrenen en els afers del cor i continuen fadrins amb el desig de continuar-ho essent o bé canvien d'estatus i aparellar-se.

Des d'una altra perspectiva hi ha narratives tendres, dramàtiques o tràgiques. Unes estan centrades primordialment en l'amor però també en els desamors subsegüents i tot aquest ampli món d'afectes o odis (que recorden aquell bolero en el que l'amant despitat canta: "odio quiero más que indiferencia porque el rencor hiere menos que el olvido") es mostren ben mesclats amb estereotips ètnics de classe, culturals, etc. Per les planes del llibre hi desfilen uns valors masculistes i faldillers i unes femelles passives i resignades. Però, també pot ser el contrari en el que unes protagonistes femenines, llençades i promiscues, inverteixen l'estereotip tradicional del mascle dominant i la femella dominada. En fi, hi ha narratives en les que la lector/a pot sentir-s'hi identificat i en altres exclamar, gairebé a crits: "però serà estúpid/a el tio/a aquest/a! Com es pot ser tan gilipolles! i anar així pel món?".

En qualsevol cas, la força de les narratives radica en la seva autenticitat, en l'experiència viscuda i, els dos autors del llibre conclouen la introducció tot assenyalant que allò que els han explicat les seves i els seus informants és, en definitiva, la "crònica de com recordaren —volen o desitgen recordar— què va passar, com va passar i perquè va succeir".

En aquest tercer apartat intentaré presentar el model amorós treballat pel Jordi Roca i la Marta Allué dins d'una seqüència d'altres estructures amatories

que s'han donat a Catalunya en els darrers cent cinquanta anys i que cronològicament podem designar com a: 1) el model pairal, 2) el model romàntic (o burgès) i 3) aquest darrer model, encara sense un nom ben definit i que fluctua entre “l'amor llunyà” del títol del llibre, el de “l'amor a través de les xarxes”, el d’“amor líquid” seguint la coneguda terminologia de Bauman, el d’“amor globalitat i un pèl efímer” i de ben segur, força altres denominacions. Vegem ara una breu pinzellada sobre cadascun.

Al *model pairal*, el matrimoni és o era vist com un element fonamental d'aliança entre les famílies. Casar-se era, entre les classes terratinents, una manera de definir estratègies econòmiques vinculades als patrimonis familiars i, per tant, els sentiments amorosos eren secundaris. Sovint els nuvis es coneixen ben poc i tampoc s'havien tractat. Per a les famílies que concertaven els casaments dels seus fills i filles, més que l'amor o la passió amorosa dels futurs conjugues el que comptava era el dot, l'aixovar i els bens econòmics —els avellaners, oliveres, vinyes i garrofers— que el contracte matrimonial posava en joc a través de les capitulacions matrimonials. Si la parella s'avenia per allò que diuen en castellà que “el roce hace el cariño” doncs bé, si no era així, doncs pitjor per a ells...

Recordo haver explicat aquest model de família a les classes d'Etnologia de la Península Ibèrica (rebatjada posteriorment com a Etnologia dels Pobles d'Espanya) i els comentaris d'algunes alumnes era: “què trist! no?”. Jo acostumava a aclarir que pot ser trist des d'una perspectiva actual però que segurament ho era menys als ulls o sentiments dels seus protagonistes. En efecte, quan jo vaig fer la tesi doctoral sobre el pairalisme al gironès¹, el matrimoni de conveniència, d'interès, acordat o pactat entre famílies de terratinents no era percebut, pels actors que m'ho explicaven, com especialment conflictiu. Pel contrari, la vida matrimonial d'avis i besavis, segons recordaven els informadors ancians, havia estat ben plàcida. Tots i totes havien estat casades obeint les estratègies familiars marcades pels seus progenitors, havien engendrat els seus fills i nets, als quals havien tramés el nom de la casa i el patrimoni que era l'objectiu rellevant en el context en el que els havia tocat viure. A demés força d'ells havien aconseguit agermanar-se i viure bé amb el cònjuge que els havia tocat en sort i els records acostumaven ser plaents.

1 *Organización social y mitológica en el Gironès: Una aproximación antropológica al “pairalisme” catalán*. Universitat de Barcelona, 1976 (sense publicar).

L'amor romàntic, vinculat a la família burgesa² estableix que l'amor és un dels fonaments bàsics del matrimoni i, almenys teòricament, hom pot casar-se amb qui vulgui. Malgrat això els filtres per formar parella —filtres d'estatus, de classe, estètics, conscients o inconscients— son tan nombrosos que a la realitat quotidiana limiten de manera clara la recerca de la mitja taronja.

El model de l'amor romàntic/burgés en el que no m'entretindrè per ser el més ben conegut, va precedir per un llarg festeig dels nuvis, seguit d'un conjunt de seqüències: prometatge i petició de mà, ritus de casament amb un cerimonial específic (comiat de solters, vestit de nuvis, cerimònia civil i/o religiosa, invitats a la festa, etc.) en el que els futurs conjugues es prometen amor de per vida (en la salut i en la malaltia, en la felicitat i la desgràcia), fidelitat l'un a l'altre i la indissolubilitat de vincle. Encara ara, en el matrimoni canònic hom llegeix els versicles de sant Pau en els que es determina que l'esposa obeirà el seu marit, així com la clara separació de rols en funció de gènere: proveïdor ell de béns econòmics cercats en el treball exterior i cuidadora ella dels fills i del marit i, per tant responsable del benestar emocional del nucli familiar. El dia a dia de la parella, pot ser gratificant, suportable o esdevenir un autèntic infern, des de fa uns anys pal·liat legalment pel divorci.

En força casos, el model romàntic de ben segur l'hegemònic al món occidental, ha fet aigües i molts en som el cas vivent. A nivell d'anècdota, però significativa, dos dies abans de la presentació d'aquest llibre tres parelles vam compartir un sopar: els sis integrants erem divorciats de parelles anteriors amb les quals ens havíem casat plenament enamorats, però, pels motius que fossin, aquell amor etern que havíem imaginat va acabar en divorci i en la cerca posterior d'una nova mitja taronja que, en aquest cas, els sis havíem trobat.

El tercer model —el d'Internet, a distància, llunyà, líquid, globalitzat, etc.— presenta, en la meua opinió, dues modalitats: la dels *amors llunyans*, que és el presentat en el llibre del Jordi i de la Marta, junt a una altra variant que podríem anomenar la dels *amors propers*, present no només a programes de TV com el titulat *Cites* de TV3, que ja no està en antena o *First Dates*, un dels actuals programes estel·lars de la cadena Cuatro.

2 Una exposició recent al Museu d'Història de Catalunya, comissionada per Xavier Roigé, antropòleg, i titulada *T'estimo? Una història de l'amor i el matrimoni* (16 de desembre de 2015 a 22 de maig de 2016) i amb un bon catàleg editat pel Departament de cultura de la Generalitat (2016) revisa els diferents models matrimonials. Veure principalment els apartats: *L'amor a pagès* i *L'amor romàntic*.

Per esbrinar el funcionament de la variant local vaig preguntar-li al meu fill Joan, de vint-i-nou anys, com s'ho feia ell per lligar ell i els seus amics. Seguint el seu raonament, el primer i millor escenari és de nit: anar o sortir de festa, a llocs d'oci, discoteques, bars, ... entonar-se, o sigui beure i mig col·locar-se la qual cosa facilita el lligar, l'activitat cercada per molts dels que participen a la moguda. Una segona modalitat és la que ell anomena "casual": aquí l'estratègia consisteix en "busquinyar" o "tirar els tejos" a algú que t'agrada pel carrer, al metro, en un viatge en tren, al gimnàs... En preguntar-li si això funciona, la resposta és: "doncs mira, sí i no, és a dir, o bé et pots guanyar una bona hòstia o un bon *polvo*"... aquest és el risc que cal assumir. Progressivament s'han anat posant de moda les aplicacions d'Internet amb aquesta finalitat i esmenta *Tinder*, *Happn* (amb catàleg de fotografies) *E-darling*, "*Adopta un tio*" (en aquest cas centrat en la noia o dona com a protagonista). També hom pot trobar per You Tube manuals de seducció ràpida com el famós de Neil Straus —*El método*— i la versió local d'un tal Álvaro Reyes o la plana web *juega tu juego*. Encara una altra possibilitat es l'anomenada *Speed Dating* en el que en una botiga de productes eròtics, una psicòloga sexual afavoreix la trobada de sis, deu o divuit persones d'ambdós sexes que disposen de cinc minuts per parlar i trobar la seva mitja taronja, de forma rotativa. Quan es produeix una coincidència — que una noia o un noi s'hagin fixat en algú de l'altre sexe i siguin correspostos pel mateix/a— l'empresa que convoca, propicia una segona cita per encarrilar el "ligue" que pot tenir continuïtat o no.

Força d'aquestes relacions són "líquides" i consisteixen, segons se'm diu, en un joc promiscu d'anar de flor en flor segons un esquema de tres fases: conèixer l'altre, ficar-s'hi al llit i deixar-ho córrer, continuant o no com a "follamigues" o "follamics", una variant dels amics i amigues amb "dret a roca" de fa uns anys. Fins aquí la variant local dels amors ràpids, a primera vista, líquids, que tenen el seu complement en els amors llunyans que il·lustren els quinze/divuit casos presentats per Marta Allué i Jordi Roca. També en aquests darrers hi juguen un bon paper les xarxes d'Internet, Skype o Facebook amb planes de contacte entre les quals s'esmenten *Meetic*, *Match*, *Mejor Amor*, etc.

Mentre redactava aquestes planes em venien a la ment algunes frases estereotipades i això de manera continuada. Com que la meua parella és psicoanalista he après a fer cas d'aquestes premonicions o flaixos de l'inconscient.

La primera és la formulació típica de “si et vols casar bé, casa’t al teu carrer”, expressió clara del model tradicional i pairal, el de tota la vida dels nostres avis. La segona, força diferent, la va enunciar fa alguns anys un meu becari, andalús i molt simpàtic, que després de ser abandonat per una novia, va entrar com una ànima en pena al meu despatx i quan li vaig preguntar que li passava em va dir: “Ioan, es que *estoy farto de cariño...*” En la meua opinió la frase exemplifica el model romàntic en el que trobar-se sol i *farto de cariño* és el motor que empeny a qui es troba així a iniciar cerca d’una parella que ompli el buit afectiu. La tercera frase la vaig escoltar en un programa d’escombraries de la televisió, no recordo si era Telecinco, la Cuatro, la Sexta... però sí que la protagonista que anava nua, per una platja amb un xicot negre, que també anava vestit d’aire com ella, va sentenciar: “no se es mujer completa hasta que un negro no te la meta”. A més a més semblava desitjosa d’assolir la completitud reflectida en la dita. Penso que aquí es sintetitza en certa manera el nou model en el que està ben vist el provar-ho tot, en el que els tabús hi sobren i que propugna que la promiscuïtat es tant o més desitjable que la fidelitat. Si hom es pot entretenir i gaudir amb múltiples follamics o follamigues, per què limitar-ho a un/a de sol/a? En fi, que el *feeling* momentani i la química sexual que pot donar-se en l’aquí i l’ara poden esdevenir una forma magnífica d’expressió del desig amorós i que cal aprofitar perquè *tempus fugit*.

I amb això acabo, tot recomanant vivament el llibre amb què ens han regalat els doctors Jordi Roca i Marta Allué, *Amores lejanos. Historias de parejas transnacionales*, la lectura del qual no deixarà indiferent ningú ja que té la rara virtut de ser amè i profund al mateix temps a d’atrapar el lector des del començament fins al final.